

บทที่ 1

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการสินค้าคงคลัง

สินค้าคงคลัง หรือสินค้าคงเหลือ (Inventory) เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับธุรกิจ เพราะจัดเป็นสินทรัพย์หมุนเวียนรายการหนึ่งซึ่งธุรกิจพึงมีไว้เพื่อให้การผลิตหรือการขายสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น การมีสินค้าคงคลังมากเกินไปอาจเป็นปัญหากับธุรกิจ ทั้งในเรื่องต้นทุนการเก็บรักษาที่สูง สินค้าเสื่อมสภาพ หมดอายุ ล้าสมัย ถูกขโมย หรือสูญหาย นอกจากนี้ยังทำให้สูญเสียโอกาสในการนำเงินที่จมอยู่กับสินค้าคงคลังนี้ไปทำประโยชน์ในด้านอื่นๆ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าธุรกิจมีสินค้าคงคลังน้อยเกินไป ก็อาจประสบปัญหาสินค้าขาดแคลนไม่เพียงพอ (Stock out) สูญเสียโอกาสในการขายสินค้าให้แก่ลูกค้าเป็นกำไร เปิดช่องให้แก่คู่แข่ง และอาจต้องสูญเสียลูกค้าไปในที่สุด นอกจากนี้ถ้าสิ่งที่ขาดแคลนนั้นเป็นวัตถุดิบที่สำคัญ การดำเนินงานทั้งการผลิตและการขายก็อาจต้องหยุดชะงัก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจในอนาคตได้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการในการจัดการสินค้าคงคลังของตนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ไม่มาก หรือน้อยจนเกินไป เพราะการลงทุนในสินค้าคงคลังต้องใช้เงินจำนวนมาก และอาจส่งผลกระทบต่อสภาพคล่องของธุรกิจได้ ในบทนี้จะกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการสินค้าคงคลัง ได้แก่ ความหมาย ความสำคัญของการจัดการสินค้าคงคลัง ปัจจัยที่ใช้ในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลัง และประเภทของสินค้าคงคลัง

ความหมาย ความสำคัญของการจัดการสินค้าคงคลัง

1. ความหมายของสินค้าคงคลังและคำที่เกี่ยวข้อง

คำว่า “คลัง” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแปลว่า “สถานที่สำหรับเก็บของเป็นจำนวนมากๆ” ดังนั้นคำว่า “คลังสินค้า” (Warehouse) จึงมีความหมายถึง สถานที่เก็บสินค้าเป็นจำนวนมาก และ “การคลังสินค้า” (Warehousing) หมายถึง การเก็บรักษาสินค้านั้นเอง การคลังสินค้าเป็นหน้าที่หนึ่งของระบบการจัดจำหน่าย ทำการเก็บรักษาสินค้าในช่วงเวลาที่สินค้าได้ผลิตเสร็จแล้ว และรอการจำหน่าย สินค้าดังกล่าวอาจจะเป็นสินค้าที่จะเป็นวัตถุดิบสำหรับกระบวนการผลิตในขั้นตอนต่อไป หรือเป็นสินค้าสำเร็จรูปที่จะนำไปใช้บริโภค (ค่านาย อภิปรัชญากุล, 2559)

คลังสินค้า (Warehouse) หมายถึง พื้นที่ที่ได้วางแผนแล้วเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้สอยและการเคลื่อนย้ายสินค้าและวัตถุดิบ โดยคลังสินค้าทำหน้าที่ในการเก็บสินค้าระหว่างกระบวนการเคลื่อนย้าย เพื่อสนับสนุนการผลิตและการกระจายสินค้า (พิภพ เล้าประจง และมานพ ศรีตุลยโชติ, 2536) ซึ่งสินค้าที่เก็บในคลังสินค้า (Warehouse) เรียกว่าสินค้าคงคลัง (Inventory)

การจัดการคลังสินค้า (Warehouse Management) เป็นการจัดการในการรับ การจัดเก็บ หมายถึง การจัดส่งสินค้าให้ผู้รับเพื่อกิจกรรมการขาย เป้าหมายหลักในการบริหารหรือดำเนินธุรกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคลังสินค้า ก็เพื่อให้เกิดการดำเนินการเป็นระบบ ให้คุ้มกับการลงทุน การควบคุมคุณภาพของการเก็บ การหยิบสินค้า การป้องกัน ลดการสูญเสียจากการดำเนินงานเพื่อให้ต้นทุนไม่เพิ่มขึ้น

สินค้าคงคลัง (Inventory) ที่จัดเก็บในคลังสินค้าจึงจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ วัตถุดิบ และสินค้าสำเร็จรูป และอาจจะมีสินค้าที่ยังอยู่ระหว่างการผลิตซึ่งยังผลิตไม่เสร็จเก็บอยู่ในคลังสินค้าด้วยก็ได้ แต่จะมีจำนวนน้อย

คำว่า “คลังสินค้า” และคำอื่นๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน หรือเกี่ยวเนื่องกันกับคำว่า “คลังสินค้า” นั้น ได้มีคำจำกัดความไว้ในที่ต่างๆ หลายแห่ง แม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องการใช้ถ้อยคำ และเน้นถึงความหมาย โดยเฉพาะสำหรับคลังสินค้าแต่ละประเภทที่มีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการแตกต่างกันออกไป ตามความหมายเหล่านั้นสอดคล้องกันในประเด็นสำคัญที่จะบอกให้ทราบว่า คลังสินค้าคืออะไร และคลังสินค้าทำหน้าที่อย่างไร

ตามคู่มือเทคนิคเรื่องการจัดเก็บรักษาพัสดุทางทหารของประเทศสหรัฐอเมริกา (TM.734-200, Storage and Materials Handling) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับคลังสินค้า ซึ่งเป็นความหมายสำหรับคลังพัสดุทางทหารโดยเฉพาะว่า คลังสินค้า (Warehouse) หมายถึง พื้นที่ภายในอาคาร ซึ่งออกแบบขึ้นเพื่อความมุ่งหมายในการเก็บรักษาพัสดุ และสร้างขึ้นโดยให้มีหลังคาและฝาผนังที่สมบูรณ์ทั้งด้านข้างและด้านหัวท้ายของอาคาร

การคลังสินค้า (Warehousing) หมายถึง การปฏิบัติทางกายภาพเกี่ยวกับการรับ การเก็บรักษา และการจ่ายพัสดุ

การเก็บรักษา (Storage) หมายถึง การเก็บไว้ หรือการจัดวางทรัพย์สินในคลังสินค้า ในโรงเก็บ หรือในพื้นที่เก็บรักษากลางแจ้ง

การจัดเก็บ (Storing) หมายถึง การจัดวางพัสดุอย่างเป็นระเบียบในการเก็บรักษา

ตามเงื่อนไขควบคุมคลังสินค้า พ.ศ. 2526 ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ใช้บังคับเพื่อการควบคุมคลังสินค้าสาธารณะ ได้ให้นิยามศัพท์ ซึ่งเป็นความหมายโดยเฉพาะสำหรับคลังสินค้าสาธารณะ ที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการคลังสินค้าตามกฎหมาย และดำเนินงานเป็นธุรกิจเอกเทศในลักษณะอุตสาหกรรมบริการ ไว้ดังนี้

“คลังสินค้า” หมายความว่า สถานที่จัดให้มีไว้เพื่อกิจการคลังสินค้าตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรี (กระทรวงพาณิชย์) ประกาศกำหนด และรัฐมนตรีได้มีประกาศกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับลักษณะและสภาพของคลังสินค้า ซึ่งมีใจความพอสรุปได้ว่า “คลังสินค้า” เป็นอาคารที่มีโครงสร้างมั่นคงแข็งแรงผนังทำด้วยอิฐหรือคอนกรีตบล็อก หรือคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือวัสดุที่มีความมั่นคงแข็งแรง

ทนทาน หลังคาต้องมุงด้วยกระเบื้อง หรือสังกะสี หรือวัสดุที่มีความแข็งแรงทนทาน พื้นต้องทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก สามารถรับน้ำหนักได้ไม่น้อยกว่าสามสิบเมตรกตันต่อหนึ่งตารางเมตร

“การคลังสินค้า” หมายความว่า การรับทำการเก็บรักษาสินค้า หรือการรับทำการเก็บสินค้า และให้บริการเกี่ยวกับสินค้านั้น เพื่อบำเหน็จเป็นทางค้าปกติ ไม่ว่าบำเหน็จนั้นจะเป็นเงินค่าตอบแทน หรือประโยชน์อื่นใด

โดยสรุป คลังสินค้า (Warehouse) คือ สถานที่สำหรับวาง จัดเก็บ พัก และกระจายสินค้า คลังสินค้ามีชื่อเรียกได้ต่างๆ กัน เช่น ศูนย์กระจายสินค้า ศูนย์จำหน่ายสินค้า และโกดัง เป็นต้น คำว่า คลังสินค้า จึงเป็นคำที่มีความหมายขึ้นอยู่กับฟังก์ชันของคลังสินค้าแต่ละประเภท คลังสินค้าที่รับสินค้าเข้ามาคัดแยกแล้วกระจายออกไป เรียกว่า ศูนย์กระจายสินค้า (Distribution Center) และกระบวนการดังกล่าว เรียกว่า “Cross Docking” คลังสินค้าโดยทั่วไปจะทำหน้าที่จัดเก็บวัตถุดิบ หรือสินค้าสำเร็จรูปเป็นหลัก หรือบางครั้งอาจใช้เก็บงานระหว่างการผลิต ชิ้นส่วนหรือสินค้ากึ่งสำเร็จรูปบ้าง ซึ่งในการจัดเก็บสินค้าหรือวัตถุดิบจำพวกนี้ จำเป็นต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และไม่เกิดความเสียหายต่อสินค้าหรือวัตถุดิบที่เก็บอยู่ภายในคลังสินค้าซึ่งสินค้าที่เก็บในคลังสินค้า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัตถุดิบ (Material) ซึ่งอยู่ในรูปวัตถุดิบ ส่วนประกอบและชิ้นส่วนต่างๆ และสินค้าสำเร็จรูปหรือสินค้า จะนับรวมไปถึงงานระหว่างการผลิต ตลอดจนสินค้าที่ต้องการทิ้ง และวัสดุที่นำมาใช้ใหม่ อย่างไรก็ตาม ข้อควรคำนึงถึงเกี่ยวกับคลังสินค้ายังรวมถึง ประเด็นเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของสายการผลิต การจำหน่าย และการกระจายสินค้าที่ไม่มีคลังสินค้าเป็นของตัวเอง ไม่ต้องการสร้างคลังสินค้าเองอาจใช้บริการเช่าคลังสินค้าสาธารณะ และประเด็นเกี่ยวกับสถานที่ตั้งคลังสินค้า ควรตั้งในจุดที่ตอบสนองผู้ใช้ได้อย่างลงตัว

สินค้าคงคลัง (Inventory) หรือสินค้าคงเหลือ หมายถึง สินค้าที่มีไว้ใช้ในการดำเนินธุรกิจ สินค้าแต่ละประเภทจะแสดงให้เห็นถึงจำนวนเงินที่ต้องลงทุนอยู่จนกว่าจะถูกจำหน่ายออกไป เป็นการแสดงถึงสัดส่วนการลงทุนของกิจการในการที่จะขายสินค้านั้นต่อลูกค้า สินค้าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวได้ เพราะถ้าธุรกิจมีการควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นส่วนช่วยให้ธุรกิจได้รับกำไรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกิจการที่ต้องมีหน้าที่บริการสินค้าให้กับลูกค้า ยิ่งต้องให้ความสำคัญกับการควบคุมมากขึ้น มิเช่นนั้นอาจทำให้กิจการมีสินค้าในปริมาณที่ไม่เหมาะสมได้ และนั่นคือผลเสียที่เกิดขึ้น เช่น มีสินค้าไม่พอกับการจำหน่าย หรือมีสินค้าในปริมาณมากเกินไป แต่ถ้าหากกิจการมีความควบคุมสินค้าอย่างดี ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้น หรือถ้าจะมีบ้างก็ไม่เป็นสิ่งที่น่าวิตก (มุสตี รุมาคม, 2540, น. 438)

สินค้าคงคลัง หมายถึง วัสดุหรือสินค้าต่างๆ ที่เก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน อาจเป็นการดำเนินงานผลิต ดำเนินการขาย หรือดำเนินงานอื่นๆ (จารุภา อุ่นจางวาง, 2556)

สินค้าคงคลัง เป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงที่สุดในกลุ่มของทรัพย์สินหมุนเวียน ดังนั้นการควบคุมสินค้าคงคลัง จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญและเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เนื่องจากหากเกิดปัญหาขึ้นในการควบคุมสินค้าคงคลัง อาจเป็นสาเหตุทำให้การดำเนินธุรกิจประสบความล้มเหลวได้ ในการดำเนินธุรกิจหากมีสินค้าไม่เพียงพอกับความต้องการของลูกค้าก็อาจจะทำให้ธุรกิจหยุดชะงัก และอาจเป็นสาเหตุให้ลูกค้าขาดความเชื่อมั่นและสูญเสียลูกค้า แต่ถ้าหากมีการเก็บสินค้าไว้มากๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการขาดแคลนสินค้า ผู้ประกอบการก็จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากเพื่อที่จะถือครองสินค้าคงคลังนั้นไว้ ดังนั้น การจัดการสินค้าคงคลังที่ดีย่อมเป็นผลดี ทั้งในด้านของการเพิ่มกำไรและลดค่าใช้จ่ายให้กับธุรกิจ วัตถุดิบที่ใช้กันทั่วไปในธุรกิจอุตสาหกรรม มักถูกกล่าวในลักษณะที่มีความหมายรวมไปถึงวัสดุต่างๆ ที่นำไปใช้ในการผลิตชิ้นส่วน ส่วนประกอบย่อย ซึ่งบางครั้งอาจจะถูกเก็บรวมไว้ในคลังสินค้า โดยในคลังสินค้าอาจจะมีทั้งสินค้าระหว่างผลิตหรืองานระหว่างทำ และสินค้าสำเร็จรูปรวมอยู่ด้วย บางองค์กรอาจเก็บวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตไว้ในห้องเครื่องมือหรือวัสดุสิ้นเปลือง อะไหล่ในการซ่อมบำรุง วัสดุโรงงานต่างๆ ก็ได้

สินค้าคงคลัง หมายถึง วัสดุหรือสินค้าต่างๆ ที่เก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน อาจเป็นการดำเนินงานผลิต ดำเนินการขาย หรือดำเนินงานอื่นๆ

จากความหมายของการจัดการวัสดุ (Material Management) หรือการจัดการวัตถุดิบ (Raw Material Management) ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดปริมาณและระยะเวลาในการสั่งวัสดุหรือวัตถุดิบ และการเตรียมการเพื่อให้การดำเนินงานราบรื่นตามแผนที่กำหนด ที่สอดคล้องกับการจัดเก็บพัสดุ ดังนั้นการจัดการคลังสินค้า (warehouse management) จึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการสินค้าคงคลัง (inventory management) ที่มีความนิยมในการใช้ทั้งสองคำ

ชาญชัย อาจินสมอาจารย์ (2551) ได้ให้คำนิยามว่า Management (การจัดการ) ไว้ให้ Dictionary of Management Science ว่า “การจัดการ” คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิผล Michael A. Hitt, R. Dennis Middlemist, Robert L. Mathis. (1979) ได้ให้คำนิยามไว้ในหนังสือ Effective Management ว่า “การจัดการ” คือ การประสานประสานทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากความหมายของคำว่า “การจัดการ” ที่นักวิชาการได้ให้นิยามศัพท์ไว้ดังกล่าวแล้ว ประกอบเข้ากับความหมายของคลังสินค้า สามารถให้ความหมายของ “การจัดการคลังสินค้า” ได้ว่า “การจัดการคลังสินค้า คือ กระบวนการบูรณาการทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้ดำเนินกิจการคลังสินค้าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของคลังสินค้าแต่ละประเภทที่กำหนดไว้”

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายการบริหารสินค้าคงคลังไว้ดังนี้

ทริรักษ์ สุตะบุตร (2542) กล่าวว่า การบริหารสินค้าคงคลัง หมายถึง การดูแล การเก็บ
สินค้าคงคลังให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมไปจนถึงการขนส่งทั้งภายในและภายนอกสถานที่

กมลชนก สุทธิวาหนฤพุฒิ, ศลิษา ภมรสติธย์ และจักรกฤษณ์ ดวงพิศตรา (2546) กล่าวว่า
การบริหารสินค้าคงคลัง หมายถึง การพยากรณ์ผลกระทบของนโยบายของธุรกิจที่มีต่อระดับสินค้าคง
คลัง ซึ่งทำให้ต้นทุนรวมของธุรกิจการจัดส่งทั้งหมดต่ำลง ณ ระดับการให้บริการลูกค้าที่กำหนดไว้ และ
เพิ่มความสามารถในการทำกำไร

กฤษ ขาวดอน (2546) ได้ให้ความหมาย การบริหารสินค้าคงคลัง คือ การบริหารการ
ดำเนินงานที่สำคัญ โดยศึกษาพฤติกรรมของต้นทุนของสินค้ากับระดับของสินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลง

วิทยา สุหฤตดารง (2546) กล่าวว่า การบริหารสินค้าคงคลัง หมายถึง การกำหนดระดับการ
จัดหาสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าที่เกิดขึ้น โดยมีระดับในการจัดเก็บสินค้าที่เหมาะสม

ธรรปนา บุญหล้า และนงลักษณ์ นิมิตรภูวดล (2555) ให้ความหมายว่า การจัดการคลังสินค้า
เป็นการศึกษากระบวนการคลังสินค้า สิ่งอำนวยความสะดวกคลังสินค้าและหลักการจัดการคลังสินค้า
ความสำคัญของการจัดการสินค้าและวิธีการรับสินค้า การเคลื่อนย้ายสินค้าเพื่อจัดเก็บ การจัดเก็บ การ
จัดเบิก การจัดส่งสินค้า และออกบิล อธิบายถึงหลักการปฏิบัติการคลังสินค้าที่มีประสิทธิภาพ

ธนิต โสรรัตน์ (2552) กล่าวว่า การจัดการคลังสินค้า เป็นการจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ
และประสิทธิผล โดยเกี่ยวข้องกับต้นทุนที่เพิ่มขึ้นและลดลงกับปริมาณสินค้าที่เก็บไว้ในคลังสินค้า

พิภพ ลลิตาภรณ์ (2552) กล่าวว่า การบริหารสินค้าคงคลัง (Inventory management)
หมายถึงความรับผิดชอบในการวางแผน การควบคุมสินค้าคงคลังตั้งแต่วัตถุดิบ จนกระทั่งผลิตเป็นสินค้า
สำเร็จรูปแล้ว ซึ่งสินค้าคงคลังจะต้องถูกพิจารณาจากการวางแผนการผลิต

โดยสรุปแล้วการจัดการสินค้าคงคลังเป็นการจัดการตั้งแต่ต้นน้ำไปยังปลายน้ำ โดยเริ่มจาก
วิธีการรับวัตถุดิบ การเคลื่อนย้ายวัตถุดิบเพื่อจัดเก็บ การจัดเบิกนำวัตถุดิบไปผ่านกระบวนการผลิต ผลิต
เป็นสินค้าสำเร็จรูปแล้วจัดส่งให้แผนกอื่น หรือลูกค้าเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สินค้าคงคลัง (Inventory) เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานของธุรกิจ เช่น พนักงานขาย
ต้องการให้มีสินค้าคงคลังมากเพียงพอที่จะขายหรือให้บริการแก่ลูกค้าอย่างรวดเร็ว ขณะที่นักบัญชีและ
นักการเงินกลับมองว่า สินค้าคงคลังเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องน้อยกว่าเงินสด ดังนั้น ถ้าปริมาณสินค้า
คงคลังมากแสดงว่าอาจมีเงินทุนที่ไม่ถูกใช้ประโยชน์ หรือดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ เป็นต้น ดังนั้น
ผู้บริหารจึงต้องสามารถตัดสินใจ โดยถ่วงดุลระหว่างประโยชน์และต้นทุนของสินค้าคงคลัง ประกอบกับ
ความสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายและเป้าหมายของธุรกิจ

2. หน้าที่และความสำคัญของสินค้าคงคลัง

ปกติองค์กรต่างๆ จะมีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการเก็บรักษาสินค้าคงคลังที่หลากหลายแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกสินค้าคงคลังออกตามหน้าที่ (Functions of Inventories) ได้เป็น 5 ลักษณะคือ

1) สินค้าคงคลังแบบส่งผ่าน หรือสินค้าคงคลังในท่อ (Pipeline Inventory) เป็นสินค้าคงคลังที่กำลังอยู่ในระหว่างการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่อื่นๆ

2) สินค้าคงคลังแบบป้องกัน (Buffer Inventories) หรือปริมาณสินค้าที่ปลอดภัย (Safety Stock) เป็นสินค้าคงคลังที่ธุรกิจเก็บไว้เพื่อป้องกันความไม่แน่นอนของปริมาณสินค้าและความต้องการ โดยสินค้าคงคลังจะเป็นกันชน (Cushion) เพื่อให้การดำเนินงานมีความราบรื่นและต่อเนื่อง โดยป้องกันปัญหาสินค้าขาดมือ (Stock out) และการสั่งซื้อกลับ (Backorder)

3) สินค้าคงคลังแบบล่วงหน้า (Anticipation Inventories) เป็นสินค้าคงคลังที่จัดเก็บเพื่อป้องกันความเสี่ยงของสถานการณ์ เช่น การขึ้นราคา การนัดหยุดงาน การเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ หรือความผันผวนของสภาพเศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินงานมีความคงที่ไม่ขาดตอนหรือต้องเร่งกำลังการผลิต เช่น ผู้ผลิต ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าปลีกและห้างสรรพสินค้าจะเก็บสินค้าหรือวัตถุดิบล่วงหน้าในช่วงเทศกาลปีใหม่ เป็นต้น

4) สินค้าคงคลังแบบคู่ควบ (Decoupling Inventories) เป็นระบบสินค้าคงคลังที่ช่วยให้การหมุนเวียนของสินค้าหรือวัตถุดิบและกระบวนการผลิตดำเนินไปอย่างราบรื่นในอัตราคงที่

5) สินค้าคงคลังแบบวงจรถ่วง (Cycle Inventories) หรือสินค้าคงคลังที่สั่งซื้อ (Lot-size Inventory) เป็นปริมาณสินค้าคงคลังที่สั่งซื้อในรอบระยะเวลา เพื่อให้ต้นทุนการสั่งซื้อและการจัดเก็บสินค้าคงคลังต่ำที่สุด โดยสินค้าคงคลังแบบวงจรถ่วงเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารระบบวัสดุ หรือวัตถุดิบคงคลัง การดำเนินงานของธุรกิจต่ำที่สุด และการใช้ประโยชน์เต็มที่จากพื้นที่

การจัดการคลังสินค้ามีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ (Objective of Warehouse Management)

1) ลดระยะทางในการปฏิบัติการในการเคลื่อนย้ายให้มากที่สุด
2) การใช้พื้นที่และปริมาตรในการจัดเก็บให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3) สร้างความมั่นใจว่าแรงงาน เครื่องมือ อุปกรณ์ สาธารณูปโภคต่างๆ มีเพียงพอและสอดคล้อง กับระดับของธุรกิจที่ได้วางแผนไว้

4) สร้างความพึงพอใจในการทำงานในแต่ละวันแก่ผู้เกี่ยวข้องในการเคลื่อนย้ายสินค้าทั้งการรับเข้าและการจ่ายออก โดยใช้ปริมาณจากการจัดซื้อ และความต้องการในการจัดส่งให้แก่ลูกค้าเป็นเกณฑ์

5) สามารถวางแผนได้อย่างต่อเนื่อง ควบคุม และรักษาระดับการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้เกิดการบริการภายใต้ต้นทุนที่เกิดประสิทธิภาพคุ้มค่าในการลงทุนตามขนาดธุรกิจที่กำหนด

สำหรับองค์การการผลิต วัตถุประสงค์ของการมีสินค้าคงคลังมีดังนี้

1) เพื่อให้การผลิตเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ (Production Smoothing)

2) เพื่อรองรับความต้องการของตลาด

3) เพื่อป้องกันปัญหาด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อม

การจัดการคลังสินค้าก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ (The Benefit of a warehouse)

1) คลังสินค้าช่วยสนับสนุนการผลิต (Manufacturing Support) โดยคลังสินค้าจะทำหน้าที่ในการรวบรวมวัตถุดิบในการผลิต ชิ้นส่วน และส่วนประกอบต่างๆ จากผู้ขายปัจจัยการผลิต เพื่อส่งป้อนให้กับโรงงานเพื่อผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปต่อไป เป็นการช่วยลดต้นทุนในการจัดเก็บสินค้า

2) คลังสินค้าเป็นที่ผสมผลิตภัณฑ์ (Mix Warehouse) ในกรณีที่มีการผลิตสินค้าจากโรงงานหลายแห่ง โดยอยู่ในรูปของคลังสินค้ากลาง จะทำหน้าที่รวบรวมสินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานต่างๆ ไว้ในที่เดียวกัน เพื่อส่งมอบให้ลูกค้าตามต้องการ ขึ้นอยู่กับลูกค้าแต่ระบุว่าต้องการสินค้าจากโรงงานใดบ้าง

3) คลังสินค้าเป็นที่รวบรวมสินค้า (Consolidation Warehouse) ในกรณีที่ลูกค้าต้องการซื้อสินค้าจำนวนมากจากโรงงานหลายแห่ง คลังสินค้าจะช่วยรวบรวมสินค้าจากหลายแหล่งเพื่อจัดเป็นขนส่งขนาดใหญ่หรือทำให้เต็มเที่ยว ซึ่งช่วยประหยัดค่าขนส่ง

4) คลังสินค้าใช้ในการแบ่งแยกสินค้าให้มีขนาดเล็กลง (Break Bulk Warehouse) ในกรณีที่ต้องการขนส่งจากผู้ผลิตมีหีบห่อหรือพาเลตขนาดใหญ่ คลังสินค้าจะเป็นแหล่งที่ช่วยในการแบ่งแยกสินค้าให้มีขนาดเล็กลงเพื่อส่งมอบให้กับลูกค้ารายย่อยต่อไป

เมื่อองค์กรแปรรูปวัตถุดิบหรือดำเนินการผลิตเป็นสินค้าแล้ว ก็จำเป็นต้องจัดการให้จำนวนสินค้ากระจายออกไป ก่อนที่สินค้าจะถึงมือผู้บริโภคคนสุดท้าย จะมีคลังสินค้าเป็นเสมือนหน่วยกลางระหว่างหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค ในอดีต สินค้าที่เก็บในคลังเป็นผลผลิตทางการเกษตร เก็บเพื่อรอจนกว่าฤดูเก็บเกี่ยวจะมาถึงอีกครั้งหนึ่ง ทำให้สินค้าไม่มีความเคลื่อนไหว (Dead Stock) ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในหลักการจัดเก็บสินค้าคงคลังยุคปัจจุบันมากนัก สมัยนี้สินค้าควรมีการหมุนเวียนอยู่เสมอเพื่อความสดใหม่ การหมุนเวียนเข้าออกใช้หลัก FIFO (First In First Out) สินค้าใดที่เข้าคลังสินค้าก่อนก็หมุนเวียนออกไปก่อน เพื่อลดความเสี่ยงจากการจัดเก็บเป็นเวลานาน ในการจัดเก็บสินค้ายังเป็นส่วนที่สร้างต้นทุนไม่ว่าจะเป็นที่ซัพพลายเออร์ โรงงานผู้ผลิต ผู้ค้าปลีก ผู้ค้าส่ง การจัดเก็บ และการกระจายสินค้า (สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุน, 2547)

โดยทั่วไปฝ่ายขายค่อนข้างพอใจหากมีสินค้าคงคลังจำนวนมากๆ เพราะให้ความรู้สึกมั่นใจว่าอย่างไรก็มีสินค้าให้พอขาย แต่หน้าที่ของสินค้าคงคลังคือ รักษาความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economy of Scale) เพราะการสั่งซื้อจำนวนมากๆ เป็นการ

ลดต้นทุน และคลังสินค้าช่วยเก็บสินค้าปริมาณมากขึ้น ลักษณะและความสำคัญของระบบสินค้าคงคลังมีดังนี้

- 1) มีการกำหนดหน้าที่และแผนการดำเนินการต่างๆ
- 2) มีการกำหนดแผนการดำเนินงานด้านการบัญชีสินค้าคงคลัง
- 3) มีการควบคุมสินค้าคงคลังที่สอดคล้องกับความรับผิดชอบ และนโยบายของผู้บริหาร

แต่ละระดับ

- 4) มีความแตกต่างระหว่างสินค้าคงคลังที่บันทึกไว้กับสินค้าคงคลังที่มีอยู่จริงน้อยที่สุด
- 5) มีข้อมูลสินค้าคงคลังที่สามารถวินิจฉัยสั่งการด้านธุรกิจในเวลาที่ต้องการ

ในการบริหารสินค้าคงคลัง ผู้บริหารที่รับผิดชอบโดยตรงมีหน้าที่หลักในการบริหารสินค้าคงคลังในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) การวางแผนและควบคุมสินค้าคงคลัง เป็นการวางแผนการเก็บสินค้าคงคลังให้เพียงพอ กับความต้องการด้วยต้นทุนที่เหมาะสม ด้วยการกำหนดปริมาณที่จะเก็บ ปริมาณที่จะสั่งซื้อจุดสั่งซื้อ ใหม่ และการจัดระดับความสำคัญของสินค้าคงคลังแต่ละรายการ

- 2) การควบคุมสินค้าคงคลังทางบัญชี เป็นการบันทึกสถานะของสินค้าคงคลังที่มีอยู่ตั้งแต่ การรับ การครอบครองสิทธิ์การจ่าย สินค้าคงเหลือ การตรวจนับสินค้าคงคลัง และอาจรวมถึงการ เตรียมข้อมูลเพื่อการบันทึกค่าใช้จ่ายทางบัญชี

- 3) การปฏิบัติการด้านสินค้าคงคลัง เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่เก็บ บุคลากร อุปกรณ์ที่ใช้ในการขนส่งและเคลื่อนย้าย และอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการดำเนินงานปกติ

ปัจจัยที่ใช้ในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลัง

การพิจารณาถึงปริมาณของสินค้าคงคลังในระดับที่ถูกต้องนั้นเป็นเรื่องค่อนข้างยาก จึงจำเป็น สำหรับผู้ประกอบการที่ต้องทราบถึงสิ่งที่สามารถนำมาช่วยในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลังใน ระดับที่เหมาะสม อันได้แก่

1. จุดมุ่งหมายหลักในการมีสินค้าคงคลัง โดยปกติแล้วสินค้าคงคลังมีไว้เพื่อให้การดำเนินธุรกิจ เป็นไปอย่างราบรื่น ไม่สะดุดหรือหยุดชะงัก แต่บางครั้งธุรกิจอาจมีจุดมุ่งหมายอื่น เช่นถ้าคาดการณ์ว่า ราคาสินค้ามีแนวโน้มจะสูงขึ้นในอนาคต ก็อาจเก็บไว้โดยเลือกเก็บสินค้าคงคลังในปัจจุบัน เพื่อขายใน ราคาที่สูงขึ้นในอนาคต ปริมาณของสินค้าคงคลังจึงมีจำนวนมาก หรือบางครั้งได้รับข้อเสนอส่วนลดเงิน สดจากผู้ส่งมอบ หรือซัพพลายเออร์ (Supplier คือ คนหรือองค์กรที่จัดหาสินค้าและบริการให้กับธุรกิจ

อื่น) โดยต้องสั่งซื้อสินค้าเป็นจำนวนมากๆ ในกรณีนี้ต้องเปรียบเทียบถึงผลดีจากส่วนลดเงินสดที่ได้รับ และผลเสียจากค่าใช้จ่ายการบริหารสินค้าคงคลังที่เพิ่มขึ้น

2. ยอดขายในอดีตของธุรกิจ โดยผู้ประกอบการสามารถนำยอดขายที่เกิดขึ้นในอดีตของตนมาพยากรณ์ยอดขายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้การกำหนดปริมาณสินค้าคงคลังของธุรกิจจะแปรผันโดยตรงกับยอดขายที่พยากรณ์ได้นั้นเอง ถ้าขายมากก็อาจต้องมีปริมาณสินค้าคงคลังในระดับค่อนข้างมาก เพื่อรองรับการขายที่พยากรณ์ไว้นั้น แต่ถ้าเป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่ ยังไม่มียอดขายในอดีตก็สามารถกำหนดระดับของสินค้าคงคลังได้จากการประมาณการยอดขายของตน

3. การซื้อขายตามฤดูกาล ถ้าเป็นธุรกิจที่มีการซื้อขายตามฤดูกาล เช่นธุรกิจขายร่ม ซึ่งถ้าเข้าสู่ช่วงฤดูฝน ยอดขายก็อาจมากกว่าปกติ ดังนั้นระดับของปริมาณสินค้าคงคลังในช่วงฤดูฝนก็จะมากขึ้นตามปริมาณของยอดขายที่เพิ่มขึ้น หลังจากนั้นยอดขายก็จะลดลงสู่ระดับปกติ ซึ่งระดับของปริมาณสินค้าคงคลังก็จะลดลงตาม

4. คุณสมบัติของสินค้า อันได้แก่ วงจรชีวิต ความคงทน ขนาด รูปลักษณ์ เป็นต้น ถ้าเป็นธุรกิจที่ขายผักหรือผลไม้ ซึ่งมีวงจรชีวิตสั้น หากธุรกิจมีปริมาณสินค้าคงคลังมากและขายไม่หมด ผักหรือผลไม้ก็อาจเน่าเสียหายได้ในเวลาค่อนข้างเร็ว นอกจากนี้สินค้าบางชนิด แม้ว่าจะเก็บได้นาน อาจเสื่อมสภาพหมดอายุ หรือเสียหายได้ ธุรกิจก็อาจต้องมีสินค้าเพื่อปลอดภัย (Safety Stock) เพื่อรองรับไม่ให้เกิดการขายสะดุดลงได้

5. การแบ่งประเภทของสินค้า ในบางครั้งธุรกิจอาจมีการผลิตสินค้าหลายชนิดสำหรับขายบางอย่างอาจขายได้มาก บางอย่างอาจขายได้ค่อนข้างน้อย ก็อาจแบ่งประเภทตามปริมาณการขายออกเป็นสินค้าประเภทที่มีความสำคัญมาก ซึ่งสามารถขายได้เป็นจำนวนมาก และสินค้าที่มีความสำคัญน้อย เพราะขายได้น้อย ซึ่งกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลังตามความสำคัญของสินค้าแต่ละประเภท เช่น สินค้าที่มีความสำคัญมาก ขายได้มาก ก็ควรมีปริมาณของสินค้าคงคลังมาก สินค้าที่มีความสำคัญน้อย ขายได้น้อย ก็ควรมีปริมาณของสินค้าคงคลังน้อย เป็นต้น

6. ความนิยมในตัวสินค้า ถ้าธุรกิจมีสินค้าประเภทล้ำสมัยไม่เป็นที่นิยม ปริมาณสินค้าคงเหลือของสินค้าชนิดนี้ก็ควรจะมีปริมาณน้อยกว่าสินค้าประเภทอื่นในสายการผลิตของธุรกิจนั้น นอกจากนี้ความนิยมของลูกค้ายังเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยที่ธุรกิจไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นสำหรับกรณีที่ธุรกิจมีสินค้าที่เป็นที่นิยม ติดตลาด และมีแนวโน้มว่าจะขายได้เพิ่มขึ้น ธุรกิจจึงควรต้องพิจารณาถึงการมีสินค้าเพื่อปลอดภัย ในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลังของตนด้วย เพื่อป้องกันการขาดแคลนสินค้า ซึ่งจะนำมาซึ่งการสูญเสียลูกค้าในที่สุดนั่นเอง

7. ความไม่แน่นอนในการจัดส่งสินค้าของผู้ส่งมอบ (Suppliers) ในบางครั้งธุรกิจอาจต้องสั่งซื้อวัตถุดิบจากผู้ส่งมอบ ซึ่งโดยปกติจะมีระยะเวลาการสั่งซื้อสินค้า (Lead Time) ที่ค่อนข้างแน่นอน แต่เมื่อถึงเวลาการจัดส่งวัตถุดิบจริงอาจมีความล่าช้าเกิดขึ้น ทั้งนี้อาจเกิดจากเหตุการณ์ไม่คาดฝันต่างๆ ที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น เกิดอุบัติเหตุรถชนส่งชนกัน ดังนั้นในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลัง

ผู้ประกอบการควรจะต้องมีสินค้าเพื่อปลอดภัยเก็บไว้ด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้ธุรกิจหยุดชะงัก และสูญเสียโอกาสในการขาย อันอาจเกิดจากความไม่แน่นอนของการจัดส่งสินค้านี้

8. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีใช้ในการบริหารสินค้าคงคลัง โดยเฉพาะในด้านการสื่อสาร และการดำเนินรายการทางการค้ากับลูกค้า ทั้งนี้เพราะหากการสื่อสารผิดพลาด ธุรกิจก็จะเสียโอกาสในการขายสินค้าให้แก่ลูกค้า อันเนื่องมาจากขายสินค้าผิดประเภท ขายสินค้าไม่ตรงตามปริมาณที่ลูกค้าต้องการ หรืออาจไม่มีสินค้าสำหรับขาย นอกจากนี้หากการตอบสนองต่อคำสั่งซื้อจากลูกค้าล่าช้า ก็จะทำให้คาดการณ์ปริมาณสินค้าคงคลังเพื่อรองรับการขายได้ยากขึ้น ดังนั้นธุรกิจสามารถพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการสื่อสาร และการดำเนินรายการทางการค้ากับลูกค้า เพื่อให้การคาดการณ์ปริมาณสินค้าคงคลังสะดวก รวดเร็ว และแม่นยำ เป็นปัจจุบัน

9. การเปลี่ยนแปลงนโยบายของภาครัฐอันได้แก่ กฎหมาย ข้อกำหนด และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดทั้งโอกาส หรืออุปสรรคต่อการดำเนินธุรกิจ และส่งผลโดยตรงต่อปริมาณสินค้าคงคลังของธุรกิจแต่ละประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับธุรกิจที่ขึ้นกับนโยบายการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ

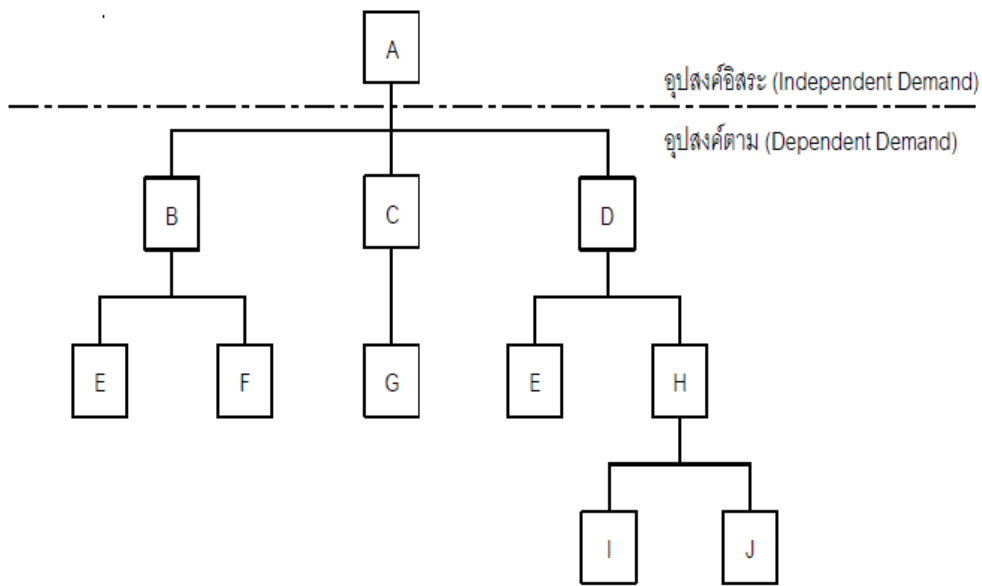
10. ต้นทุนของสินค้าคงคลัง (Inventory Cost) ทั้งนี้ในการกำหนดปริมาณของสินค้าคงคลังของธุรกิจนั้น ต้องคำนึงถึงต้นทุนต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยจุดมุ่งหมายหลักคือ ต้องมีปริมาณของสินค้าคงคลังที่เหมาะสม และมีต้นทุนในการบริหารต่ำที่สุด

นอกจากปัจจัยที่นำมาใช้กำหนดสินค้าคงคลังแล้วพบว่าในโรงงานอุตสาหกรรมโดยทั่วไปจะมีสินค้าคงคลังประมาณ 10,000 ถึง 50,000 รายการ การบริหารสินค้าคงคลังให้มีประสิทธิภาพ องค์กรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสินค้าคงคลังแต่ละรายการและผลกระทบจากสินค้าคงคลังนั้นที่มีต่อสินค้าสำเร็จรูป ซึ่งแต่ละรายการมีปัจจัยต่างๆ ที่ควรพิจารณาคือ ลักษณะของอุปสงค์ หรือความต้องการ การจัดกลุ่มหมวดหมู่ของวัสดุ และระดับความสำคัญ โดยมีรายละเอียดของแต่ละปัจจัยดังนี้

1. อุปสงค์หรือความต้องการของสินค้าคงคลัง (Demand of Inventory) มีส่วนสำคัญในการจำแนกวิธีในการวางแผนและควบคุมสินค้าคงคลัง มี 2 ลักษณะคือ

1.1 อุปสงค์อิสระ (Independent Demand) หมายถึงอุปสงค์ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับอุปสงค์ของรายการสินค้าอื่นๆ ในองค์กร เช่น อุปสงค์ของสินค้าสำเร็จรูปที่มีความต้องการมาจากความต้องการของลูกค้า อุปสงค์ของชิ้นส่วนในการซ่อมบำรุงเครื่องจักรที่เกิดการชำรุด

1.2 อุปสงค์ตาม (Dependent Demand) หมายถึงอุปสงค์ที่มีความสัมพันธ์กับรายการสินค้าอื่นๆ หรือมีความต้องการมาจากโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ตามลำดับ เช่น ความต้องการชิ้นส่วนในการประกอบตามใบแสดงรายการวัสดุ (Bill of Material-BOM) ความต้องการสารเคมีในการผลิตในอุตสาหกรรมเคมี

ภาพที่ 1.1 อุปสงค์อิสระและอุปสงค์ตาม (Independent and Dependent Demand)
ที่มา: วิชัย ไชยมณี (2547, หน้า 74)

จากภาพที่ 1.1 สินค้าสำเร็จรูป A เป็นสินค้าที่มีอุปสงค์แบบอุปสงค์อิสระ เพราะความต้องการไม่ขึ้นกับสินค้าคงคลังใดๆ ชิ้นส่วน B-J เป็นสินค้าคงคลังที่เป็นอุปสงค์ตาม เพราะความต้องการขึ้นกับปริมาณสินค้าคงคลังในระดับที่สูงกว่า ในโรงงานผลิต 1 โรงงานจะมีอุปสงค์ของสินค้าคงคลังได้หลายประเภท เช่น โรงงานผลิตทางเคมี มีกระบวนการผลิตแบบต่อเนื่อง จะมีอุปสงค์ของสารเคมีเพื่อการผลิตแบบอุปสงค์ตาม กล่าวคือมีความต้องการใช้สารเคมีเพื่อการผลิตตามปริมาณการผลิตสินค้าสำเร็จรูป สำหรับงานซ่อมบำรุงแบบป้องกัน ตามแผนการซ่อมเครื่องจักร ที่ใช้งานมากหรือน้อยตามปริมาณการผลิต จะมีความต้องการชิ้นส่วนเพื่อการซ่อมบำรุงแบบอุปสงค์ตาม แต่สำหรับงานซ่อมแบบฉุกเฉิน จะมีความต้องการชิ้นส่วนเพื่อการซ่อมบำรุงแบบอุปสงค์อิสระ เพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิต หรือการจำนวนการใช้งานโดยตรง

2. การจัดกลุ่มสินค้าคงคลัง (Inventory Catalog) เป็นการจัดรายการสินค้าคงคลังประเภทเดียวกันไว้ในกลุ่มเดียวกัน สินค้าคงคลังหนึ่งรายการอาจจัดอยู่ในหลายกลุ่ม ขึ้นอยู่กับความต้องการในการแบ่งประเภทและความสามารถของระบบฐานข้อมูลที่ใช้ เช่น ท่อพลาสติก Polypropylene จัดอยู่ในกลุ่มของท่อซึ่งรวมถึงท่อที่เป็นโลหะและจัดอยู่ในกลุ่มของผลิตภัณฑ์ที่เป็นพลาสติก และยังจัดเป็นวัสดุที่ทนต่อการกัดกร่อนของกรด ประโยชน์ที่สำคัญของการจัดกลุ่มสินค้าคงคลังคือช่วยป้องกันการตั้งรายการสินค้าคงคลังซ้ำ และใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ซึ่งทำให้หน่วยงานต่างๆ ในองค์กรสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้ในงานของหน่วยงานนั้นๆ เช่น กลุ่มที่เป็นวัตถุดิบ หน่วยงานบัญชีใช้เป็นต้นทุนการผลิต

โดยตรง (Direct Cost) หน่วยงานบริหารใช้ในการกำหนดผู้มีอำนาจในการสั่งซื้อ หน่วยงานจัดซื้อใช้กำหนดผู้ทำหน้าที่ในการจัดหา เป็นต้น

3. การจัดลำดับความสำคัญของสินค้าคงคลัง การบริหารสินค้าคงคลังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการจัดการสินค้าคงคลังต่ำที่สุด แต่อย่างไรก็ตามแต่ละบริษัทมีสินค้าคงคลังมากมายหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ ชิ้นส่วนประกอบหรือสินค้าสำเร็จรูป การที่สนใจการควบคุมต้นทุนของสินค้าคงคลังเหล่านั้นทั้งหมดอย่างใกล้ชิดจะทำให้สิ้นเปลืองทั้งค่าใช้จ่ายและเสียเวลา การให้ความสำคัญกับสินค้าคงคลังบางชนิดที่ถึงแม้ว่าจะมีการใช้ในปริมาณที่มาก แต่มีมูลค่าต่ำจะไม่คุ้มกับส่วนที่ประหยัดได้ แต่ในทางกลับกัน สินค้าคงคลังบางอย่างถึงแม้จะมีปริมาณการใช้น้อย แต่มีมูลค่าสูง ดังนั้นทางที่ดีที่สุดจึงควรจะจำแนกประเภทของสินค้าคงคลังตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย

ประเภทของสินค้าคงคลัง

สินค้าคงคลังสามารถจัดแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายประเภทในหลายรูปแบบตามระดับของการพิจารณาทั้งในระดับของลักษณะการประกอบธุรกิจ และระดับเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิต การจัดประเภทสินค้าคงคลังมีดังนี้ (Russell & Taylor, 1995, p. 597)

1. แบ่งประเภทของสินค้าคงคลังตามลักษณะของการประกอบธุรกิจ มีสองลักษณะคือ สินค้าคงคลังเพื่อการผลิตและสินค้าคงคลังเพื่อการขาย ซึ่งสามารถแบ่งตามลักษณะที่ใช้เป็นสากลมีดังนี้ (ปริชา พันธุมสินชัย, 2539, หน้า 158-159)

1.1 สินค้าหรือของที่ใช้สนับสนุนการผลิต ได้แก่วัตถุดิบและสินค้าระหว่างการผลิต สินค้าในกิจกรรมสนับสนุน เช่นการซ่อมบำรุงและของใช้ในการดำเนินงาน และสินค้าเพื่อการบริการลูกค้า ได้แก่สินค้าสำเร็จรูป และอะไหล่

1.2 ตามทฤษฎีข้อจำกัด (Theory of Constraints) หมายถึงสินค้าที่ซื้อมาเพื่อขายต่อ ซึ่งรวมถึงเครื่องมือ สถานที่และวัตถุดิบ

2. แบ่งประเภทของสินค้าคงคลังเฉพาะอุตสาหกรรมผลิต โดยสินค้าคงคลังในอุตสาหกรรมผลิตแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ (Dobler, Lee, & Burt, 1984, p. 238)

2.1 สินค้าคงคลังเพื่อการผลิต (Production Inventories) ประกอบด้วย วัตถุดิบ (Raw Material) หมายถึง สิ่งของหรือชิ้นส่วนที่ซื้อมาใช้ในการผลิต ชิ้นส่วน ที่เป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ที่ทำการผลิต ซึ่งแบ่งตามลักษณะออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1.1 สินค้าที่ผลิตให้โดยเฉพาะตามข้อกำหนด (Specifications) ของบริษัท

2.1.2 สินค้าที่เป็นไปตามมาตรฐานอุตสาหกรรมและซื้อ (Off the Shelf)

2.2 สินค้าคงคลังเพื่อการดำเนินงาน (Maintenance or Repair and Operating Supplies–MRO Inventories) เป็นสินค้าที่ใช้ในการดำเนินงานรวมถึงสินค้าที่ใช้ในกระบวนการผลิต แต่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ เช่น ชิ้นส่วนเพื่อการซ่อมบำรุง น้ำมันหล่อลื่น กระจก เป็นต้น ซึ่งวัสดุซ่อมบำรุง (Maintenance / Repair / Operating Supplies) หมายถึงชิ้นส่วน หรืออะไหล่ เครื่องจักรที่สำรองไว้เพื่อเปลี่ยนเมื่อชิ้นส่วนเดิมเสียหรือหมดอายุการใช้งาน

2.3 สินค้าระหว่างผลิต (In-Process Inventories) เป็นสินค้ากึ่งสำเร็จรูปที่อยู่ในกระบวนการผลิตตามขั้นตอนการผลิตต่างๆ หรือเป็นงานระหว่างทำ (Work-in-Process) หมายถึงชิ้นงานที่อยู่ในขั้นตอนการผลิตหรือรอคอยที่จะผลิต หรือรอคอยที่จะผลิตในขั้นตอนต่อไป โดยที่ยังผ่านกระบวนการผลิตไม่ครบทุกขั้นตอน

2.4 สินค้าสำเร็จรูป (Finished Goods Inventories) เป็นสินค้าที่ผลิตเสร็จสิ้นแล้วและพร้อมส่งให้กับลูกค้า

หรือสินค้าคงคลังแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

- 1) วัตถุดิบ (Raw Material) คือสิ่งของหรือชิ้นส่วนที่ซื้อมาใช้ในการผลิต
- 2) งานระหว่างทำ (Work-in-Process) คือชิ้นงานที่อยู่ในขั้นตอนการผลิตหรือรอคอยที่จะผลิต หรือรอคอยที่จะผลิตในขั้นตอนต่อไป โดยที่ยังผ่านกระบวนการผลิตไม่ครบทุกขั้นตอน
- 3) วัสดุซ่อมบำรุง (Maintenance / Repair / Operating Supplies) คือชิ้นส่วนหรืออะไหล่ เครื่องจักรที่สำรองไว้เพื่อเปลี่ยนเมื่อชิ้นส่วนเดิมเสียหรือหมดอายุการใช้งาน
- 4) สินค้าสำเร็จรูป (Finished Goods) คือปัจจัยการผลิตที่ผ่านทุกกระบวนการผลิตครบถ้วน พร้อมที่จะขายให้ลูกค้าได้ หากไม่มีสินค้าคงคลัง การผลิตอาจจะไม่ราบรื่น

3. การแบ่งประเภทของคลังสินค้าตามลักษณะสินค้า

3.1 คลังสินค้าทั่วไป ทำหน้าที่เก็บสินค้าหลากหลายที่ไม่ต้องการการรักษาดูแลเป็นพิเศษ เช่น สินค้าอุปโภคและเครื่องใช้สอยทั่วไป เป็นต้น

3.2 คลังสินค้าของสด คลังสินค้าชนิดนี้ ทำหน้าที่เก็บสินค้าที่เป็นของสด เช่น อาหาร ผัก ผลไม้ และเครื่องดื่ม เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้ ต้องการการรักษาดูแลเป็นพิเศษด้วยการควบคุมอุณหภูมิให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเพื่อรักษาความสดใหม่ของสินค้า

3.3 คลังสินค้าอันตราย คลังสินค้าชนิดนี้ ทำหน้าที่เก็บสินค้าที่เป็นอันตราย เช่น สารพิษ สารเคมี เชื้อเพลิง และวัตถุระเบิด เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่สุดของคลังสินค้าอันตราย คือการจัดการแยกประเภทของวัตถุอันตราย และการจัดเก็บให้เหมาะสมตามหลักการทางด้านวิทยาศาสตร์ของวัตถุนั้นๆ คลังสินค้าชนิดนี้จะต้องมีผู้ควบคุมดูแลระบบบำบัดมลพิษ ซึ่งจะต้องได้รับใบอนุญาตโดยกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม

3.4 คลังสินค้าพิเศษ (ควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น) คลังสินค้าพิเศษมักจะเป็นคลังสินค้าที่มีขนาดเล็ก เพื่อใช้เก็บสินค้าที่มีมูลค่าสูง ซึ่งต้องได้รับการควบคุมอุณหภูมิและความชื้นให้เหมาะสม เพื่อคงคุณสมบัติของสินค้าไว้ให้มีอายุยืนยาว ตัวอย่างสินค้าได้แก่ ยา และเครื่องเวชภัณฑ์ต่างๆ รวมถึงสารเคมีบางชนิด ด้วยรายละเอียดเพิ่มเติมสำหรับการดูแลและการจัดการคลังสินค้าซึ่งกำหนดโดยราชการ

วิริยะ วิจิตรไพรินทร์ (2550, หน้า 24-26) แบ่งประเภทของสินค้าคงคลังไว้เป็น 6 ประเภทดังนี้

1. สินค้าที่เก็บตามรอบ (Cycle Stock) สินค้าที่เก็บตามรอบเป็นสินค้าที่มีไว้เติมสินค้าที่ขายไปหรือสินค้าที่ใช้ไปในการผลิต ซึ่งสินค้าประเภทนี้จะเก็บไว้เพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าภายในเงื่อนไขที่มีความแน่นอน คือ อยู่ภายใต้สมมติฐานที่ว่าความต้องการสินค้าและช่วงเวลารอคอยในการส่งคงที่และทราบล่วงหน้า ซึ่งจะต้องสามารถพยากรณ์ความต้องการสินค้าได้แน่นอน เนื่องจากมีการกำหนดไว้แล้วว่าความต้องการสินค้าและช่วงเวลารอคอยคงที่และทราบล่วงหน้า ดังนั้นการกำหนดวันให้สินค้าในแต่ละรอบมาจึงจะตรงกับเวลาที่สินค้าขึ้นสุดท้ายหมดพอดี ซึ่งปริมาณสินค้าคงคลังสูงสุดจะไม่เกินปริมาณที่สั่งซื้อไปในแต่ละครั้ง โดยที่ปริมาณสินค้าคงคลังเฉลี่ยจะเท่ากับครึ่งหนึ่งของปริมาณสินค้าที่สั่งซื้อ

2. สินค้าคงคลังระหว่างทาง (In-transit Inventories) สินค้าคงคลังระหว่างทางเป็นสินค้าที่อยู่ระหว่างการลำเลียงจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งซึ่งสินค้าเหล่านี้อาจจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าที่เก็บไว้ตามรอบ (Cycle Stock) แม้ว่าสินค้าเหล่านี้จะยังไม่สามารถขายหรือขนส่งในลำดับต่อไปจนกว่าสินค้านั้นจะไปถึงผู้ที่สั่งซื้อสินค้านั้นเสียก่อน ดังนั้นในการคำนวณต้นทุนในการเก็บรักษาสินค้าของต้นทางควรจะรวมต้นทุนของสินค้าคงคลังระหว่างทางไว้ด้วย เนื่องจากสินค้าเหล่านี้ยังไม่สามารถขายหรือนำไปใช้ที่จุดหมายปลายทางได้

3. สินค้าคงคลังสำรองหรือสินค้ากันชน (Safety or Buffer Stock) สินค้าคงคลังสำรองหรือสินค้ากันชนเป็นสินค้าจำนวนหนึ่งที่เก็บไว้เกินจากจำนวนสินค้าที่เก็บไว้ตามรอบปกติเนื่องจากความไม่แน่นอนในความต้องการสินค้าหรือช่วงเวลารอคอย ซึ่งปริมาณสินค้าคงคลังโดยเฉลี่ยจะเท่ากับครึ่งหนึ่งของปริมาณการสั่งซื้อตามปกติบวกกับปริมาณสินค้าคงคลังสำรอง

4. สินค้าที่เก็บไว้เพื่อเก็งกำไร (Speculative Stock) สินค้าที่เก็บไว้เพื่อเก็งกำไรเป็นการเก็บสินค้าคงคลังเพื่อไว้โดยมีเหตุผลในการเก็บมากกว่า เพียงแค่การเตรียมไว้สำหรับความต้องการในปัจจุบัน เช่น การสั่งซื้อวัตถุดิบจำนวนมากกว่าปกติเพื่อต้องการส่วนลดหรือมีการพยากรณ์ว่าวัตถุดิบจะมีการขึ้นราคา หรือขาดแคลนในอนาคต หรือการสั่งซื้อสินค้าเนื่องจากมีแนวโน้มว่าโรงงานของผู้ส่งมอบจะมีการประท้วงเกิดขึ้น นอกจากนั้นการประหยัดจากการผลิต (Production Economies) ทำให้ต้องมีการผลิตสินค้าในแต่ละช่วงในปริมาณที่มากกว่าความต้องการที่เกิดขึ้นจริงในช่วงเวลาดังกล่าว

5. สินค้าที่เก็บไว้ตามฤดูกาล (Seasonal Stock) สินค้าที่เก็บไว้ตามฤดูกาล เป็นรูปแบบหนึ่งของสินค้าที่เก็บไว้เพื่อเก็งกำไร โดยเป็นการสะสมสินค้าคงคลังไว้จำนวนหนึ่งก่อนที่ฤดูกาลของการขาย

สินค้าจะมาถึง สินค้าประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตทางการเกษตรหรือผลิตผลตามฤดูกาล เป็นต้น
อนึ่ง อุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับแฟชั่น (Fashion Industry) จัดเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าตามฤดูกาลโดยจะมีการ
การจัดเก็บสินค้ารุ่นใหม่เพื่อรองรับความต้องการของลูกค้าในแต่ละฤดูกาลที่กำลังจะมาถึง

6. สินค้าไม่เคลื่อนไหว (Dead Stock) สินค้าประเภทนี้เป็นสินค้าที่กิจการเก็บไว้และไม่มีความ
ต้องการสินค้าเกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นสินค้าล้าสมัย เสื่อมสภาพ หรือเป็นสินค้าตกค้างอยู่ใน
คลังสินค้าแห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าเป็นกรณีหลังการขนส่งสินค้าที่ตกค้างไปยังคลังสินค้าแห่งอื่น เพื่อป้องกันการ
เสื่อมของสินค้าหรือการนำมาขายลดราคาหน้าโรงงานอาจจะช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้

จะเห็นว่าระบบการดำเนินงาน และระบบสินค้าคงคลังจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยการ
บริหารสินค้าคงคลังจะมีผลกระทบต่อการตอบสนองความต้องการของลูกค้า การใช้เครื่องมือและ
อุปกรณ์ กำลังการผลิตและแรงงาน ดังนั้น ความสามารถในการบริหารสินค้าคงคลังย่อมจะทำให้ธุรกิจ
สามารถจัดการต้นทุน และสามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

สินค้าคงคลัง หมายถึง สินค้าหรือทรัพยากรที่องค์กรเก็บไว้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของ
ลูกค้าภายในหรือลูกค้าภายนอก ส่วนการบริหารสินค้าคงคลัง เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ
ข้อมูล การเคลื่อนย้าย การจัดหา การจัดเก็บ การจ่ายสินค้าคงคลัง มีวัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อเก็บสินค้าคง
คลังให้เพียงพอกับความต้องการต้นทุนที่เหมาะสม ด้วยการกำหนดปริมาณสินค้าคงคลังที่ต้องเก็บ ซึ่งจะ
เกี่ยวข้องกับการปริมาณในการสั่งซื้อครั้งละเท่าไร (How much) และสินค้าเมื่อไร (When) ส่วนการ
จัดการคลังสินค้าเป็นกระบวนการบูรณาการทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้ดำเนินกิจการคลังสินค้าเป็นไปอย่าง
มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของคลังสินค้าแต่ละประเภทที่กำหนดไว้ โดยหน้าที่ที่
สำคัญในการบริหารงานเกี่ยวกับสินค้าคงคลัง ได้แก่ งานด้านคลังสินค้า งานด้านบัญชี และงานด้านการ
ขาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าคงคลังประเภทใดก็ตามมีปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการกำหนดปริมาณสินค้าคงคลัง
ทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ จุดมุ่งหมายขององค์กร ยอดขายในอดีต และการนำเทคโนโลยีมาใช้งาน และ
ปัจจัยภายนอกที่มาจากความนิยมของลูกค้า สมบัติของสินค้า ผู้ส่งมอบและนโยบายจากภาครัฐ รวมถึง
อุปสงค์ อุปทานของสินค้าคงคลัง การจัดกลุ่มสินค้าและลำดับความสำคัญของสินค้าคงคลัง

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก สุทธิวาหนฤพุฒิ, ศลิษา ภมรสติถย์ และจักรกฤษณ์ ดวงพัศตรา. (2546). *การจัดการโซ่อุปทานและโลจิสติกส์*. กรุงเทพฯ: ท้อป.
- กฤษ ขาวดอน. (2546). *การพยากรณ์อุปสงค์ในห่วงโซ่อุปทานสำหรับการจัดการสินค้าคงคลังที่เหมาะสม*. สาขาการบริหารเทคโนโลยี วิทยาลัยนวัตกรรมการอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ค่านาย อภิปรัชญาสกุล. (2549). *โลจิสติกส์เพื่อการผลิต และการจัดการดำเนินงาน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ซี. วาย. ซิสเท็ม พรีนติ้ง.
- จรรุภา อุ่นจางวาง. (2556). *การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสินค้าคงคลัง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2551). *Dictionary of Management Science ศัพท์วิทยาการจัดการ*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ฐาปนา บุญหล้า และนงลักษณ์ นิมิตรภูวดล. (2555). *การจัดการโลจิสติกส์ มิติซัพพลายเชน (Logistics Management: a Supply Chain Perspective)*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ธนิต ไสรัตน์. (2552). *คู่มือการจัดการคลังสินค้าและการกระจายสินค้า*. กรุงเทพฯ: วี เซิร์ฟโลจิสติกส์
- ปรีชา พันธุมสินชัย. (2539). *พจนานุกรมการบริหารการผลิตและสินค้าคงคลัง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ผุสดี รัมมาคม. (2540). *การบริหารธุรกิจขนาดย่อม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: พิสิทธ์เซ็นเตอร์.
- พิภพ ลลิตาภรณ์. (2552). *การบริหารพัสดุคงคลัง (Inventory Management)*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- พิภพ เล้าประจง และมานพ ศรีตุลย์โชติ. (2536). *การบริหารของคลังและการวางแผนความต้องการวัสดุ*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- วิทยา สุทธิพตดำรง. (2546). *โลจิสติกส์และการจัดการโซ่อุปทานอธิบายได้...ง่ายนิดเดียว*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุน. (2547). *สินค้าคงคลัง (Inventory) คลังสินค้า (Warehouse)*. จาก <http://www.ap-morgan.com/forum/index.php?topic=2046.0;wap2>
- Dobler, D. W., Lee, L. Jr., & Burt, D. N. (1984). *Purchasing and Materials Management: text and cases*. New York: McGraw-Hill Book.
- Hitt, M. A., Middlemist, R. D., & Mathis, R. L. (1979). *Effective Management: Management Series, The West series in management*. West Publishing Company.

Russell, R. S., & Taylor, B. W. (1995). *Production and Operations Management*. New Jersey: Prentice Hall.